МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА МИТНОЇ СПРАВИ
КАФЕДРА МИТНОЇ СПРАВИ ТА ТОВАРОЗНАВСТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Митний контроль зовнішньоекономічний операцій з підакцизними товарами»

Здобувача вищої освіти *бакалаврського* рівня, *IV* курсу, групи *ММБ-21-1*
спеціальності *073 Менеджмент*
освітня програма *Менеджмент митної справи*

_____ **Ручки Євгенія Дмитровича**
(підпис)

Науковий керівник _____ Борса В.В., *д-р філософії з економіки, доцент*
(підпис)

Гарант освітньо-професійної
програми _____ Держак Н.О., *к.е.н., доцент*
(підпис)

Допущено до захисту за рішенням кафедри митної справи та товарознавства
протокол від *21.05.2025 № 19*

Завідувач
кафедри _____ Ткаченко С.О., *к.е.н., доцент*
(підпис)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 13 04.06.2025

(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту

(до захисту, на доопрацювання) 04.06.2025 (дата) (підпис)

Результат захисту 4 11.06.2025

(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: (підпис) Кінчаков О.Г.

(ініціали, прізвище)

Члени комісії: (підпис) Гончаренко С.О.

(ініціали, прізвище)

(підпис) Чебаненко О.І.

(ініціали, прізвище)

(підпис) Дерган Н.О.

(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ				
1.Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 20			
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10			
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5			
4. Рецензент	від 0 до 5			
5.Доповідь	від 0 до 15			
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 10			
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25			
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10			
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	85		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
85	B	4	11.06.2025	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра митної справи та товарознавства
Спеціальність 073 «Менеджмент»
Освітня програма «Менеджмент митної справи»

Затверджую
Завідувач кафедри
_____С. Ткаченко
«_____»_____2024 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Ручці Євгенію Дмитровичу

1. Тема кваліфікаційної роботи

Митний контроль зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами

Затверджена наказом ректора від «_08_» жовтня 2024 р. №1493
2. Строк здачі закінченої роботи _____ 2025 р.
3. Мета роботи - дослідження теоретичних засад та практичних аспектів здійснення митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами, виявлення проблемних питань у цій сфері та розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізму митного контролю підакцизних товарів в Україні.

Об'єкт дослідження є суспільні відносини, що виникають під час митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами

Предметом дослідження є митний контроль зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами

Орієнтовною базою дослідження є діяльність митних органів в частині митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарам
4. Вихідні дані до роботи митна статистика ДМСУ, навчальна та наукова література за темою дослідження
5. Перелік графічного матеріалу таблиці, рисунки, графіки, схеми
6. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

1.1 Економічна сутність та класифікація підакцизних товарів у зовнішньоекономічній діяльності 1.2. Нормативне забезпечення митного контролю підакцизних товарів в Україні 1.3. Методичні підходи до організації митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами 2.1. Особливості митного оформлення та контролю при імпорті підакцизних товарів 2.2. Специфіка митного контролю при експорті підакцизних товарів 2.3. Діагностика ефективності митного контролю підакцизних товарів в Україні

3.1. Імплементація міжнародного досвіду митного контролю підакцизних товарів в українську практику 3.2. Напрями модернізації системи митного контролю підакцизних товарів в умовах цифровізації

7. Календарний план виконання роботи

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання ета	
		За планом	Ф
1	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	02.10.2024	02.
2	Вибір та вивчення навчальної, наукової та методичної літератури за темою	21.10.2024	21.
3	Видача завдання науковим керівником	06.11.2024	06.
4	Підготовка першого розділу роботи та подання її науковому керівнику	06.02.2025	06.
5	Підготовка другого розділу роботи та подання її науковому керівнику	03.03.2025	03.
6	Підготовка третього розділу роботи та подання її науковому керівнику	03.04.2025	03.
7	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	23.04.2025	23.
8	Подання роботи для перевірки на наявність плагіату	02.05.2025	02.
9	Попередній захист роботи	14.05.2025	14.
10	Отримання відгуку керівника роботи	27.05.2025	27.
11	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	30.05.2025	30.
12	Отримання зовнішньої рецензії	05.06.2025	05.
13	Захист роботи	10-11 червня 2025	10-1

8. Дата видачі завдання «06» 11 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Борса В.В.
(підпис)

Гарант освітньо-професійної програми _____ Держак Н.О.
(підпис)

Завдання до виконання отримав здобувач _____ Ручка Є.
(підпис)

...конання етапів	
...ном	Факт
024	02.10
024	21.10
024	06.11
025	06.02
025	03.03
025	03.04
025	23.04
25	02.05
25	14.05
25	27.05
25	30.05
25	05.06
вня	10-11 ч
	202

...В.

...Н.О.

...Є.

АНОТАЦІЯ

Митний контроль зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами

Метою дипломної роботи є комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами, визначення проблемних питань у цій сфері та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів митного контролю підакцизних товарів в Україні.

Завданням роботи є дослідити сутність та особливості підакцизних товарів як об'єкта митного контролю; охарактеризувати процедури митного оформлення підакцизних товарів; визначити особливості нарахування та справляння митних платежів при переміщенні підакцизних товарів через митний кордон України; дослідити міжнародний досвід митного контролю підакцизних товарів та розробити рекомендації щодо вдосконалення митного контролю підакцизних товарів в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами.

Об'єкт дослідження становлять суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами

Базою дослідження виступають статистичні дані Держаної митної служби України.

За результатом дослідження сформульовані висновки щодо вдосконалення митного контролю підакцизних товарів.

Одержані результати можуть бути використані для розробки концепції удосконалення митного контролю підакцизних товарів.

Кваліфікаційна робота містить 51 сторінку, 6 таблиць, список використаних джерел з 20 найменувань, 2 додатків.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2025 рік

Рік захисту роботи 2025 рік

ABSTRACT

Customs control of foreign economic operations with excisable goods

The purpose of this thesis is to conduct a comprehensive study of the th and practical aspects of customs control of foreign economic operations with e goods, identify problematic issues in this area, and develop scientifically proposals for improving the mechanisms of customs control of excisable g Ukraine.

The objectives of the thesis are to investigate the nature and characteri excisable goods as an object of customs control; to describe the procedures for c clearance of excisable goods; to identify the characteristics of the calculati collection of customs duties when moving excisable goods across the customs of Ukraine; to study international experience in customs control of excisable goo develop recommendations for improving customs control of excisable go Ukraine.

The subject of the study is the theoretical and practical aspects of customs of foreign economic operations with excisable goods.

The object of the study is the social relations that arise in the process of cu control of foreign economic operations with excisable goods.

The basis of the study is statistical data from the State Customs Serv Ukraine.

Based on the results of the study, conclusions were formulated on impr customs control of excisable goods.

The results obtained can be used to develop a concept for improving cu control of excisable goods.

The thesis contains 51 pages, 6 tables, a list of 20 sources used, and 2 appen

Year of completion of the thesis: 2025

Year of defense of the thesis: 2025

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи (проєкту)

Дипломна робота студента Ручки Євгенія Дмитровича присвячена дослідженню надзвичайно актуальної проблематики митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами, що має вагоме значення як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Автор роботи проявив високий рівень наукової підготовки, самостійності та творчого підходу до вирішення поставлених завдань.

В першому розділі досліджуються теоретико-методологічні засади митного контролю підакцизних товарів.

Другий розділ бакалаврської роботи присвячений статистичним даним тематики дослідження.

У третьому розділі висвітлені проблемні питання, щодо митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами та шляхи їх вирішення.

Варто відзначити, що під час виконання дипломної роботи студент продемонстрував вміння самостійно формулювати мету та завдання дослідження, обирати адекватні методи для їх вирішення, а також критично аналізувати наукову літературу з обраної тематики. Особливої уваги заслуговує глибокий аналіз сучасного стану проблеми, що дозволив автору чітко окреслити основні напрями дослідження та обґрунтувати актуальність обраної теми.

Практична частина роботи виконана на високому рівні: студент самостійно зібрав та опрацював значний обсяг емпіричних даних, застосував сучасні методи аналізу та інтерпретації результатів. Отримані висновки є логічними, обґрунтованими та мають практичну цінність для подальшого використання у відповідній галузі.

Випускна кваліфікаційна робота може бути допущена до захисту та заслуговує на позитивну оцінку.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту)

_____ _____ **Борса Вадим Вікторович**

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проєкт)

Кваліфікаційна робота(проект) здобувача вищої освіти

Ручка Є.Д.

Після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «21» 05 2025 № 19 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії

Завідувач кафедри _____ **Ткаченко С.О.**

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу (проєкт)

студента 4 курсу

спеціальність 073 Менеджмент

кафедри митної справи та товарознавства

Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи

Державного податкового університету

Ручки Євгенія Дмитровича

«Митний контроль зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами»

Дипломна робота присвячена дослідженню актуальних питань організації та здійснення митного контролю за операціями з підакцизними товарами у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Обрана тема є надзвичайно актуальною в умовах розвитку міжнародної торгівлі та необхідності забезпечення ефективного контролю за надходженням акцизного податку до Державного бюджету України.

Наукова новизна. Кваліфікаційна робота має як теоретичну, так і практичну цінність. Це дослідження має на меті втілити рекомендації щодо митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами.

У роботі детально розглянуто теоретичні основи митного контролю, його функції, завдання та законодавче регулювання. Окрему увагу приділено класифікації підакцизних товарів, специфіці їх митного оформлення, а також аналізу ефективності чинної системи контролю в Україні. Студентом обґрунтовано проблеми, що виникають під час реалізації зовнішньоекономічних операцій з такими товарами, зокрема ризики ухилення від сплати податків, недостовірне декларування та контрабанду.

Позитивним аспектом роботи є наявність оцінки динаміки імпорту/експорту підакцизних товарів.

Дослідження Ручка Є.Д. структуровано згідно поставленої мети. Аналіз кваліфікаційної роботи дозволяє стверджувати, що студентом для виконання дослідження використані різноманітні джерела інформації, запропоновані практичні напрямки удосконалення.

Вступ кваліфікаційної роботи включає необхідні елементи, обумовлені наступними вимогами: актуальність теми, визначення об'єкта і предмета дослідження, формування мети та завдань роботи, опис методів дослідження. Студент у достатній мірі обґрунтував вибір об'єкту та предмету дослідження.

Структура кваліфікаційної роботи відображає основні аспекти досліджуваної проблеми. Назви розділів відповідають основним завданням дослідження. Фактичний матеріал викладений послідовно у трьох розділах. Прикінцеві висновки, що містяться в кваліфікаційній роботі достовірні і конкретні.

Отже, робота Ручки Є.Д. за критеріями є самостійним і завершеним дослідженням.

Рецензована кваліфікаційна робота Ручки Євгенія Дмитровича на тему: «Митний контроль зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами».

Рецензент: Начальник відділу митних платежів, контролю застосування пільг та митно-тарифного регулювання управління контролю та адміністрування митних платежів Чернігівської митниці

_____ І.В. Коваленко

(підпис, М.П.) (ініціали, прізвище)

«23» травня 2025р.

ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ * ЧЕРНІГІВСЬКА МИТНИЦЯ * Організаційно-розпорядчий відділ код ЄДРПОУ ВП: 43985581

ННІ економічної безпеки та митної справи Кафедра митної справи та товарознавства

ДОВІДКА

про перевірку кваліфікаційної (дипломної) роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Ручка Євгеній Дмитрович

Курс/група ММБ-21-1

Тема дипломної роботи:

Митний контроль зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами.

П. І. Б. наукового керівника

Борса В.В.

Дата захисту:

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 87,11%
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень – посилання, цитування; і неправомірних запозичень – пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначенні в літературних джерелах) 12,89%, цитат 2,15%.

Відповідальна особа за перевірку на кафедрі М. Іщук

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

1.1. Економічна сутність акцизного податку та класифікація підакцизних товарів у зовнішньоекономічній діяльності

1.2. Законодавче підґрунтя здійснення митного контролю підакцизних товарів в Україні

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

2.1. Особливості митного оформлення та контролю при імпорті підакцизних товарів

2.2. Специфіка митного контролю при експорті підакцизних товарів

2.3. Діагностика ефективності митного контролю підакцизних товарів в Україні

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

3.1. Напрями модернізації системи митного контролю підакцизних товарів в умовах цифровізації

3.2 Проблематика та перспективи розвитку системи митного контролю підакцизних товарів в Україні

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

В умовах розвитку світової економіки та глобалізаційних процесів особливого значення набуває ефективна організація митного контролю зовнішньоекономічних операцій, зокрема з підакцизними товарами. Підакцизні товари, серед яких алкогольні напої, тютюнові вироби, паливо-мастильні матеріали, транспортні засоби та інші високорентабельні товари, є важливим джерелом наповнення державного бюджету. Водночас, саме ця категорія товарів часто стає об'єктом контрабанди та незаконного переміщення через митний кордон України.

Особливості правового регулювання обігу підакцизних товарів зумовлюють необхідність встановлення спеціальних заходів митного контролю при здійсненні зовнішньоекономічних операцій з такими товарами. Митний контроль підакцизних товарів має специфічні риси, обумовлені високими ставками мита та акцизного податку, обмеженнями щодо переміщення та необхідністю застосування засобів ідентифікації. Ці особливості вимагають від митних органів застосування комплексного підходу до контролю за переміщенням підакцизних товарів через митний кордон України.

Вдосконалення механізмів митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами є одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері митної справи. Це пояснюється не лише фіскальними інтересами держави, а й необхідністю забезпечення економічної безпеки, захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції та протидії нелегальному обігу підакцизних товарів.

Проблематика митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами набуває додаткової актуальності в контексті європейської інтеграції України та необхідності гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу. Удосконалення

організаційно-правових засад митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами сприятиме підвищенню ефективності фіскальної політики, зменшенню тіньового сектору економіки та покращенню інвестиційного клімату в Україні.

Об'єкт дослідження становлять суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами, визначення проблемних питань у цій сфері та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів митного контролю підакцизних товарів в Україні.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі основні завдання:

- дослідити сутність та особливості підакцизних товарів як об'єкта митного контролю;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами;
- розкрити організаційно-правові засади здійснення митного контролю підакцизних товарів;
- охарактеризувати процедури митного оформлення підакцизних товарів;
- визначити особливості нарахування та справляння митних платежів при переміщенні підакцизних товарів через митний кордон України;
- дослідити міжнародний досвід митного контролю підакцизних товарів та можливості його імплементації в Україні;

- виявити проблемні аспекти здійснення митного контролю зовнішньоекономічних операцій з підакцизними товарами;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення митного контролю підакцизних товарів в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

1.1. Економічна сутність та класифікація підакцизних товарів у зовнішньоекономічній діяльності

Акцизний податок має глибоке історичне коріння та є невід'ємною частиною податкової системи багатьох країн світу, зокрема й України. У сучасних умовах цей податок відіграє ключову роль у формуванні доходів державного бюджету, забезпечуючи стабільне фінансування різних сфер економіки.

Зазвичай акцизний податок застосовується до певних категорій товарів, які мають високе соціальне або економічне значення. До таких товарів належать алкогольні напої, тютюнові вироби, паливно-мастильні матеріали, транспортні засоби та інші.

Цей вид податку може стягуватися як із внутрішнього виробництва, так і з імпортованих товарів, що дозволяє державі отримувати значні фінансові надходження. Крім того, акцизний податок виконує не лише фіскальну функцію, а й регулюючу, оскільки може впливати на рівень споживання певних товарів, стимулюючи відповідальне ставлення громадян до їхнього використання.

Ефективність акцизного податку визначається не лише його здатністю наповнювати державний бюджет, а й важливою регуляторною функцією. Цей вид оподаткування може використовуватися як засіб зменшення рівня споживання продукції, яка негативно впливає на здоров'я населення, зокрема алкоголю та тютюнових виробів. Підвищення податкових ставок на такі товари здатне стимулювати громадян до скорочення їхнього споживання, що, своєю чергою, сприяє покращенню загального рівня здоров'я населення та позитивно впливає на суспільний добробут.

Завдяки своїй ефективності та широкому застосуванню акцизний податок виконує роль важливого інструменту для фінансування державних програм і соціальних ініціатив. Він залишається актуальним у сучасних економічних умовах, забезпечуючи державі фінансову стабільність і надаючи можливість ефективно регулювати ринки. Необхідність його застосування зумовлена різноманітними факторами, що відображають особливості економічної, соціальної та фінансової політики країни. [1]

У наукових колах акцизний податок є предметом активних обговорень, де дослідники висловлюють різні погляди щодо його природи та значення у фіскальній системі. Окрема група науковців вважає, що цей податок є складовою ширшого поняття «акциз». Вони визначають його як непрямий податок, що накладається на виробників і споживачів підакцизної продукції. В основі цього підходу лежить твердження, що сума акцизу закладається у вартість товару, а отже, кінцевими платниками податку виступають саме споживачі. [2]

Виходячи з наведених визначень, можна виділити такі характерні риси акцизного податку:

1. справляється державою через механізм формування цін і не залежить від рівня доходів осіб, які його сплачують;
2. наповнює бюджети завдяки вилученню частини вартості проданої підакцизної продукції на користь держави;
3. не має прямого зв’язку з конкретними державними потребами, що може викликати розбіжності між державою та платниками, оскільки останні не отримують безпосередніх вигод від сплати;
4. сприяє державному перерозподілу прибутків, отриманих від реалізації високомаржинальної продукції, зокрема алкоголю, тютюну, деяких видів корисних копалин та інших товарів, що підлягають акцизному оподаткуванню;

5. розподіляється між виробниками та кінцевими споживачами залежно від еластичності попиту та пропозиції: якщо попит менш еластичний за пропозицію, фінансове навантаження лягає на покупця, а якщо навпаки — на виробника;
6. стримує виробництво та споживання продукції, що негативно впливає на здоров'я населення й навколишнє середовище, одночасно дозволяючи державі частково компенсувати завдану шкоду;
7. сприяє перерозподілу доходів заможних категорій громадян шляхом оподаткування предметів розкоші;
8. сплачувати податок зобов'язані лише певні суб'єкти, що займаються виготовленням і реалізацією підакцизної продукції.

Акцизний податок повинен мати обов'язковий характер, тобто його сплата не залежить від жодних умов чи обставин. Це сприяє стабільному наповненню бюджету та забезпечує фінансування державних програм необхідними ресурсами. [3]

Акцизний податок, як і будь-яка інша система оподаткування, має як позитивні, так і негативні аспекти, що впливають на економічний розвиток та соціальну сферу. Варто розглянути основні переваги та недоліки цього виду податку.

Серед ключових переваг акцизного збору можна виділити збільшення державних доходів. Оскільки акциз накладається на товари з високою рентабельністю, зокрема алкогольні напої, тютюнові вироби та інші підакцизні продукти, він забезпечує суттєве поповнення бюджету. Іншою позитивною стороною є вплив на регулювання споживання шкідливих товарів. Підвищена вартість таких продуктів через акциз сприяє скороченню їхнього споживання, що позитивно відбивається на здоров'ї населення. Ще одним плюсом є зміцнення фінансової дисципліни підприємств, оскільки високі податкові ставки можуть стимулювати бізнес до оптимізації витрат і підвищення ефективності виробництва.

Однак акцизне оподаткування має і ряд недоліків. Одним із них є зниження купівельної спроможності громадян, адже зростання цін на підакцизні товари призводить до збільшення витрат споживачів. Ще одним мінусом є ймовірне розширення тіньового ринку та ухилення від сплати податків, оскільки надмірно високі ставки можуть стимулювати нелегальний продаж і виробництво підакцизної продукції. Також акцизний податок може звузити вибір споживачів, обмежуючи доступ до певних товарів, особливо для людей з нижчим рівнем доходу. Останньою проблемою є висока вартість адміністрування акцизного податку, адже його контроль і збір потребують значних фінансових і людських ресурсів.

Однією з ключових категорій у сфері акцизного оподаткування є підакцизні товари. Вони відіграють важливу роль у формуванні державних доходів, а також у регулюванні споживання певних видів продукції. Визначення підакцизних товарів та їх перелік закріплені в законодавстві, зокрема в Податковому кодексі України. Згідно з його нормами, до цієї категорії належать такі товари:

- **спирт етиловий**, спиртові дистиляти, наприклад метиловий спирт (метанол);
- **алкогольні напої**, у т.ч. столове вино, пиво;
- **тютюнові вироби**, тютюн та промислові замінники тютюну, а також інші відмінні від рідин, що використовуються в електронних сигаретах, нікотиновмісні продукти, їхні замінники для куріння (з 1 вересня 2024 року як підакцизні товари існують «Інші нікотиновмісні продукти для орального застосування», код УКТ ЗЕД 2404 91 90 00);
- **рідини, що використовуються в електронних сигаретах**;
- **тютюнова сировина, тютюнові відходи** (дана позиція у ПК була виділена з 25 листопада 2023 року та включає тютюн з невідділеною середньою жилкою, тютюн з частково або повністю відділеною

середньою жилкою, а також тютюнові відходи; до того часу це також були підакцизні товари);

- **пальне**, наприклад бензини, гас, скраплений газ природний, мазут (якщо він призначений для специфічних процесів переробки, хімічних перетворень), уайт-спірит, паливо пічне побутове рідке, бензол, толуол, ксилол;
- **суміші пального**, наприклад газойлі (дизпаливо), біодизель та його суміші;
- **автомобілі легкові** та кузови до них;
- **інші транспортні засоби** для перевезення людей, включаючи вантажопасажирські-фургони, гоночні автомобілі, моторні транспортні засоби для перевезення вантажів;
- **причепи та напівпричепи**, у т.ч. для тимчасового проживання у кемпінгах на кшталт причіпних будиночків;
- **мотоцикли** (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним двигуном, з колясками або без них;
- транспортні засоби, які призначаються для перевезення 10 осіб і більше, наприклад автобуси;
- **транспортні засоби для перевезення вантажів;**
- **електрична енергія.**

У більшості випадків перелік підакцизних товарів в Україні збігається з переліком у сусідніх державах, проте він є ширшим. Відповідно до Директиви 92/12/ЄЕС, у країнах ЄС до підакцизних товарів належать алкоголь та алкогольні напої, тютюнові вироби, а також сира нафта та нафтопродукти. Водночас легкові автомобілі та інші транспортні засоби в ЄС не підлягають акцизному оподаткуванню, тоді як в Україні вони входять до списка підакцизних товарів. Крім того, в деяких європейських країнах акциз на столове вино відсутній. [4]

1.2. Законодавче підґрунтя здійснення митного контролю підакцизних товарів в Україні

Митний контроль підакцизних товарів в Україні являє собою складну систему правових норм та процедур, спрямованих на забезпечення дотримання законодавства при переміщенні через митний кордон товарів, що підлягають акцизному оподаткуванню. Важливість ефективного функціонування цієї системи визначається значним впливом на формування доходної частини державного бюджету та необхідністю захисту внутрішнього ринку від незаконного обігу підакцизної продукції.

Конституційну основу здійснення митного контролю в Україні становлять фундаментальні положення Основного Закону. Зокрема, стаття 92 Конституції України встановлює, що виключно законами України визначаються засади митної справи, тим самим закріплюючи принцип законності як основоположний у регулюванні митних відносин. Конституційні гарантії права власності, визначені статтею 41, встановлюють важливі обмеження щодо можливості конфіскації майна виключно за рішенням суду, що має принципове значення при застосуванні санкцій за порушення митного законодавства. Водночас, стаття 42 Конституції, гарантуючи право на підприємницьку діяльність, покладає на державу обов'язок захищати конкуренцію, що обумовлює необхідність ефективного контролю за легальністю ввезення підакцизних товарів. [5]

Базовим нормативно-правовим актом, що регулює відносини у сфері митного контролю, є Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. Цей документ визначає правові засади організації та здійснення митної справи в Україні, встановлює повноваження митних органів, порядок здійснення митного контролю та митного оформлення товарів. Особливе значення мають положення Митного кодексу щодо форм та обсягу митного контролю, які можуть застосовуватися до підакцизних товарів.

Відповідно до статті 318 Митного кодексу України митний контроль здійснюється безпосередньо посадовими особами митних органів шляхом

перевірки документів та відомостей, огляду товарів і транспортних засобів, особистого огляду громадян, огляду територій та приміщень, перевірки обліку товарів, проведення документальних перевірок та інших передбачених законодавством форм. Щодо підакцизних товарів застосовуються додаткові заходи контролю, спрямовані на забезпечення повноти сплати акцизного податку та запобігання незаконному обігу такої продукції. [6]

Важливим аспектом митного контролю підакцизних товарів є взаємодія норм митного та податкового законодавства. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI визначає перелік підакцизних товарів, встановлює ставки акцизного податку та порядок його обчислення і сплати. Згідно зі статтею 215 Податкового кодексу до підакцизних товарів належать спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво, тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну, пальне, транспортні засоби, електрична енергія.[4]

Кожна категорія підакцизних товарів має свої особливості митного контролю. Наприклад, для алкогольних напоїв та тютюнових виробів обов'язковим є маркування марками акцизного податку, наявність та справжність яких підлягає перевірці під час митного контролю. Порядок маркування та контролю за наявністю марок акцизного податку регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2010 року № 1251 "Про затвердження Положення про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів".

Особливе місце в системі нормативно-правового регулювання займає Закон України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального" від 18 червня 2024 року № 3817-IX. Цей закон встановлює додаткові вимоги до суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з підакцизними товарами, зокрема щодо ліцензування діяльності, ведення обліку, звітності та контролю.

При здійсненні митного контролю підакцизних товарів митні органи керуються також міжнародними договорами України. Зокрема, Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) встановлює стандарти митного контролю, які Україна зобов'язалася впроваджувати. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає поступове наближення митного законодавства України до законодавства ЄС, включаючи питання контролю за підакцизними товарами.

Важливим елементом системи митного контролю є ризик-орієнтований підхід, впроваджений відповідно до вимог статті 361 Митного кодексу України. Система управління ризиками дозволяє концентрувати зусилля митних органів на найбільш ризикових поставках підакцизних товарів, забезпечуючи водночас спрощення процедур для добросовісних учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Окрему увагу слід приділити питанню відповідальності за порушення митного законодавства при переміщенні підакцизних товарів. Глава 68 Митного кодексу України встановлює види порушень митних правил та відповідальність за їх вчинення. Найбільш поширеними порушеннями щодо підакцизних товарів є переміщення товарів поза митним контролем, недекларування або неправдиве декларування товарів, переміщення товарів без марок акцизного податку або з підробленими марками.

Особливістю митного контролю підакцизних товарів є необхідність тісної взаємодії митних органів з іншими контролюючими органами. Закон України "Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи" від 12 вересня 2019 року № 78-IX створює правові засади для ефективної координації дій різних державних органів при контролі за переміщенням підакцизних товарів у режимі транзиту.

Важливим аспектом є також питання контролю за транспортними засобами як особливою категорією підакцизних товарів. Закону України від 06.07.2005 року №2739-IV «Про деякі питання ввезення на митну територію України та проведення першої державної реєстрації транспортних засобів»

встановлює додаткові вимоги щодо митного оформлення автомобілів, включаючи перевірку відповідності екологічним стандартам та правильності нарахування акцизного податку.

У контексті європейської інтеграції України особливого значення набуває гармонізація національного законодавства з правом ЄС. Директива Ради 2008/118/ЄС про загальний режим акцизних зборів передбачає принципи контролю за рухом підакцизних товарів, які поступово впроваджуються в українське законодавство. Це стосується, зокрема, електронної системи контролю за рухом підакцизних товарів (EMCS), елементи якої вже функціонують в Україні.

Сучасні тенденції розвитку законодавства про митний контроль підакцизних товарів характеризуються посиленням автоматизації контрольних процедур, розширенням використання електронного документообігу та впровадженням принципів "єдиного вікна". Закон України "Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження механізму "єдиного вікна" та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України" від 6 вересня 2018 року № 2530-VIII створює правові передумови для спрощення процедур митного контролю при збереженні його ефективності.

Важливим елементом забезпечення ефективності митного контролю є міжнародне співробітництво. Україна є учасницею численних міжнародних угод про взаємну адміністративну допомогу в митних справах, які передбачають обмін інформацією про переміщення підакцизних товарів та координацію контрольних заходів. Всесвітня митна організація розробила рекомендації щодо контролю за підакцизними товарами, які враховуються при удосконаленні національного законодавства.

Перспективи розвитку законодавчого підґрунтя митного контролю підакцизних товарів пов'язані з подальшою цифровізацією митних процедур, впровадженням технологій штучного інтелекту для аналізу ризиків, розширенням можливостей попереднього інформування про товари, що

плануються до ввезення. Проект Закону України "Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині переміщення товарів" передбачає подальше удосконалення процедур митного контролю відповідно до європейських стандартів.

Аналіз чинного законодавства свідчить про комплексний характер правового регулювання митного контролю підакцизних товарів в Україні. Система нормативно-правових актів охоплює всі аспекти контрольної діяльності - від визначення переліку підакцизних товарів до встановлення відповідальності за порушення митних правил. Водночас, динамічний розвиток міжнародної торгівлі та технологій вимагає постійного удосконалення законодавчої бази з урахуванням кращих світових практик та стандартів Європейського Союзу.[14]

Ефективність митного контролю підакцизних товарів залежить не лише від якості законодавчого регулювання, але й від практики його застосування. Тому важливим є забезпечення єдності правозастосовної практики, належної підготовки персоналу митних органів, впровадження сучасних технічних засобів контролю. Подальший розвиток законодавства має спрямовуватися на досягнення балансу між забезпеченням повноти надходжень до бюджету та створенням сприятливих умов для законослухняних учасників зовнішньоекономічної діяльності.

2.1 Особливості митного оформлення та контролю при імпорті підакцизних товарів

Особливості митного оформлення та контролю при імпорті підакцизних товарів передбачають комплексну систему процедур, документування та контрольних заходів, спрямованих на забезпечення дотримання податкового законодавства та митних правил України при ввезенні таких товарів. До основних груп підакцизних товарів належать: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти; алкогольні напої, включаючи столове вино та пиво; тютюнові вироби, тютюн та індустріальні замінники тютюну, в тому числі тютюн для електронних сигарет; рідини, що використовуються в електронних сигаретах; тютюнова сировина та тютюнові відходи; пальне; автомобілі легкові та кузови до них.[4]

Ввезення підакцизних товарів здійснюється в рамках митного режиму відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, та виконання усіх необхідних митних формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України. Основні митні платежі при імпорті підакцизних товарів включають ввізне мито, акцизний податок та податок на додану вартість.

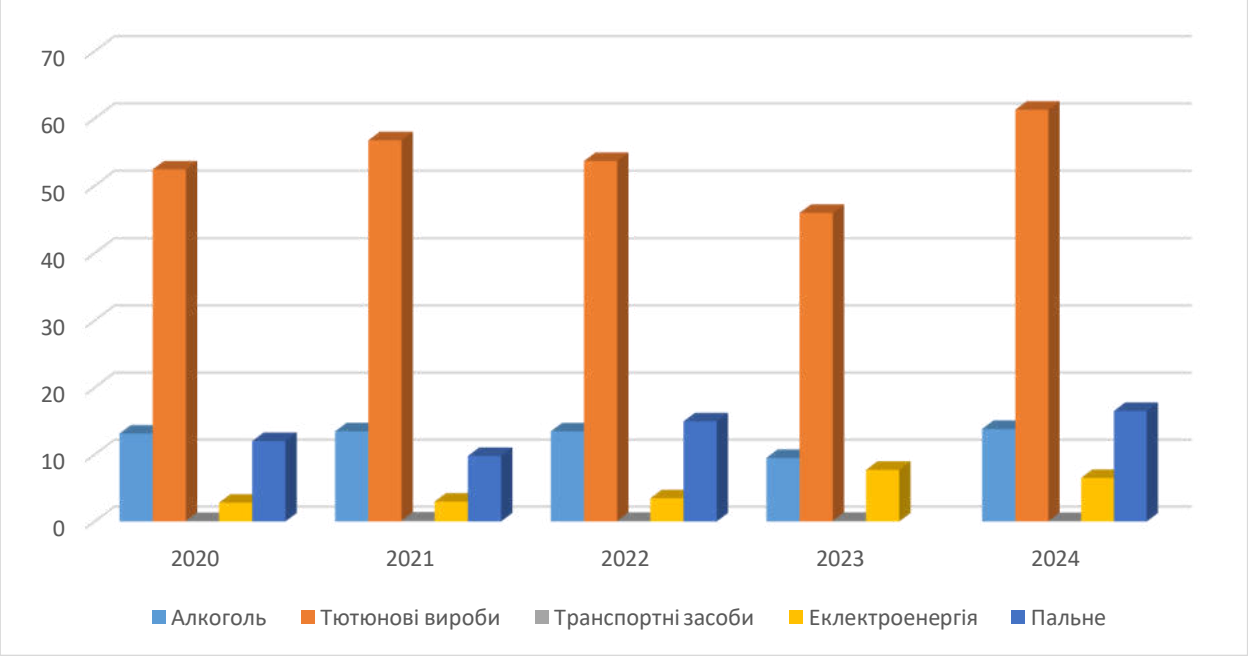
Частка надходжень акцизного податку до державного бюджету					
Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	5,38%	6,14%	2,33%	2,80%	3,37%

(складено автором на основі джерела 14)

Процедура митного оформлення підакцизних товарів складається з наступних етапів. Спочатку подається попередня декларація з необхідними даними для пропуску товарів через митний кордон України. Товари доставляються в зону митного контролю митниці прибуття. Митна декларація подається митному органу, який здійснює митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, протягом 10 робочих днів з дати доставлення цих товарів, транспортних засобів до зазначеного органу.

Для переведення товарів у митний режим імпорту необхідно: подати до митних органів документи на ці товари та сплатити митні збори, що їх встановлює закон (ввізне мито, акцизний збір, ПДВ). Документальне оформлення передбачає подання комплексного пакету документів, включаючи зовнішньоекономічний договір або інші документи, що підтверджують право володіння товарами, транспортні документи, комерційні документи, документи, що підтверджують дотримання заходів нетарифного регулювання, документи щодо країни походження товарів. [5]

Структура акцизного податку за групами підакцизних товарів за 2020-2024 роки, млрд. грн

(складено автором на основі джерела 14)

Ставки акцизного податку на підакцизні товари встановлюються ст. 215 Податкового кодексу України і є єдиними на всій території України. З 2024 року розрахунок акцизу здійснюється в євро, що робить податок залежним від курсу національної валюти. Тимчасово, з 1 січня 2019 року до 31 грудня 2024 року (включно), встановлені спеціальні ставки акцизного податку на тютюнові вироби.

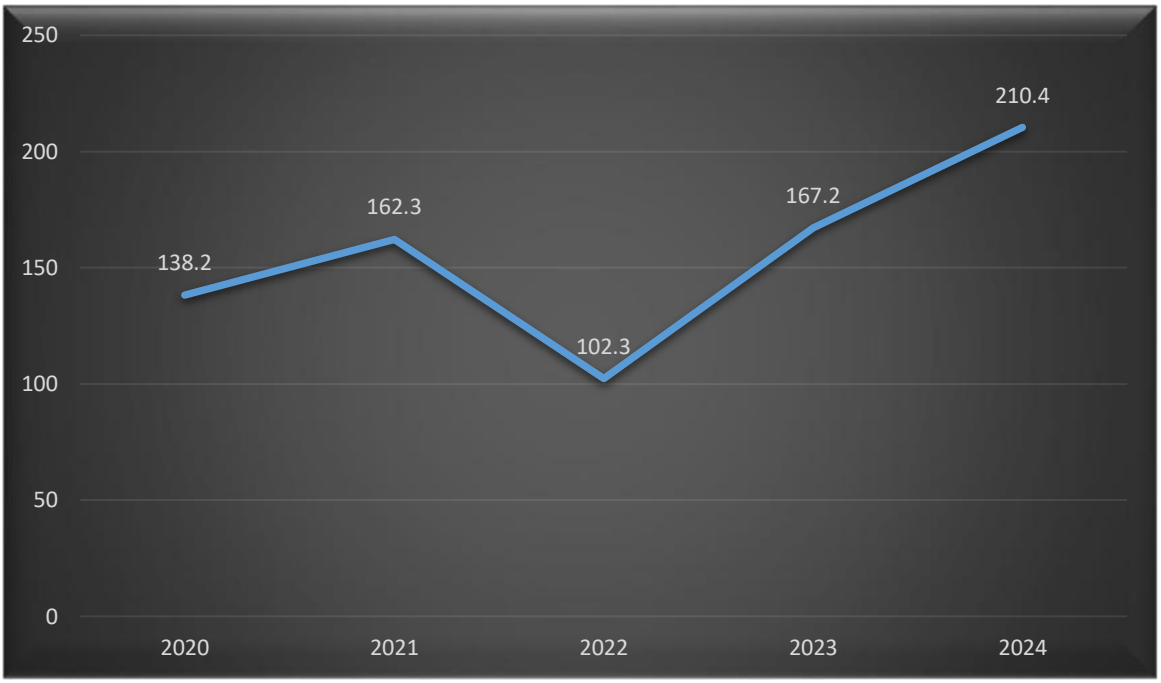
При застосуванні адвалорних ставок до тютюнових виробів, встановлення цін на ці підакцизні товари контролюється. Виробники та імпортери цих товарів мають установлювати максимальні роздрібні ціни, які повинні: бути вказані на упаковках товарів разом з датою виробництва; бути декларованими через Декларацію про максимальні роздрібні ціни на підакцизні товари. Декларація про МРЦ подається виробниками або імпортерами підакцизних товарів до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, не пізніше ніж 10 та 25 числа місяця.

Особливості нарахування акцизного податку при імпорті різняться залежно від типу ставки. Базою для нарахування мита (всіх видів) та акцизного податку за адвалорною ставкою є митна вартість товару. Мито = Митна вартість товару * адвалорну ставку мита; Акцизний податок = Митна вартість товару * адвалорну ставку акцизного податку. Базою для нарахування ввізного мита та акцизного податку за специфічною ставкою є кількість товару згідно одиниці виміру за встановленою специфічною ставкою.

Маркування алкогольних і тютюнових виробів є обов'язковою процедурою при імпорті. Наприклад, рідини, що використовуються в електронних сигаретах, які містяться, зокрема, в картриджах, заправних контейнерах та інших ємностях, мають марки:РІ — «рідина імпортна», РВ — «рідина вітчизняна».

Спрощення митних процедур запроваджено через систему «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» функціонує як комплексна система для здійснення митних процедур. Оформлення здійснюється електронно, що значно прискорює процес митного контролю.

Надходження від акцизного податку до державного бюджету, млрд. грн

І(складено автором на основі джерела 14)

Особливості воєнного часу вплинули на митне оформлення підакцизних товарів. Під час дії воєнного стану в Україні товари військового призначення та деякі інші товари, наприклад, генератори, генераторні установки, електричні батареї, обігрівачі й інші товари відповідної групи звільняються від оподаткування ввізним митом та імпортним ПДВ. Це створює додаткові умови для імпорту окремих категорій товарів.

Якщо підакцизний товар зіпсований, знищений, втрачений, то акцизний податок сплачується, крім випадків, передбачених у пункті 216.3 ПК. Це означає, що імпортери несуть відповідальність за сплату податків навіть у випадках втрати або псування товарів, за винятком спеціально визначених обставин.

Контроль за імпортом підакцизних товарів здійснюється через систему різних перевірок та звітності. Фактичні перевірки ліцензіатів пального - новітня практика проведення. Система СЕАРП (Система електронного адміністрування реалізації пального) забезпечує онлайн-контроль за обігом палива.

Нові підакцизні товари постійно додаються до переліку. Важливо відзначити, що кондитерка з алкоголем, безалкогольне пиво, квас, мастила є непідакцизними товарами. З 1 вересня 2024 року як підакцизні товари існують «Інші нікотиновмісні продукти для орального застосування», код УКТ ЗЕД 2404 91 90 00.

З 1 вересня 2024 року опубліковано Закон № 3878-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо імплементації положень актів права Європейського Союзу щодо акцизного податку". Закон вводить нову категорію підакцизних товарів в межах алкогольних напоїв, а саме, проміжні продукти - це вина та інші зброджені напої, фактична міцність яких вища за 1,2 відсотка об'ємних одиниць етилового спирту, але не вища за 22 відсотки.

У товарній структурі імпорту частка паливно-енергетичних товарів значно скоротилася: якщо 2023 р. вона становила 16,3 %, то за підсумками 2024 р. – 12,6 %. Це може свідчити про зміни в структурі імпорту підакцизних товарів та необхідність адаптації митних процедур.

Гармонізація з європейським законодавством є важливим напрямом розвитку. Закон запроваджений для приведення законодавства України до норм законодавства Європейською Союзу, зокрема в частині наближення ставок акцизного податку до мінімального рівня, встановленого в ЄС. Це вимагає постійного оновлення митних процедур та адаптації до нових вимог.

Після сплати ПДВ при імпорті сума ліміту реєстрації податкових накладних у ЄРПН збільшується. Це важливий аспект для імпортерів, які повинні враховувати вплив імпортного ПДВ на свої податкові зобов'язання та можливості реєстрації податкових накладних.

Система контролю передбачає комплексний підхід до адміністрування імпорту підакцизних товарів, що включає попередній контроль на етапі ліцензування, поточний контроль при митному оформленні та наступний контроль через систему фактичних перевірок та електронного адміністрування. Постійне вдосконалення законодавства та гармонізація з європейськими

стандартами створюють динамічне середовище для імпортерів підакцизних товарів, вимагаючи постійного моніторингу змін та адаптації до нових вимог.

2.2. Специфіка митного контролю при експорті підакцизних товарів

Митний контроль експорту підакцизних товарів являє собою складну систему заходів, спрямованих на забезпечення дотримання митного законодавства при переміщенні через митний кордон України товарів, що підлягають акцизному оподаткуванню. До підакцизних товарів в Україні традиційно відносяться спиртові напої, тютюнові вироби, пальне та транспортні засоби, які становлять значну частку експортних операцій країни. Процедури митного контролю для цих товарів регулюються Митним кодексом України, податковим законодавством, а також численними підзаконними нормативно-правовими актами, що постійно оновлюються відповідно до вимог часу та міжнародних стандартів.

При вивезені підакцизних товарів декларант повинен подати митній декларації додаткові документи, які підтверджують легальність походження товару та сплату акцизного податку. Серед таких документів особливе місце посідають акцизні накладні, товарно-транспортні накладні з відміткою про реєстрацію в Єдиному реєстрі акцизних накладних, а також документи, що підтверджують маркування підакцизних товарів відповідними марками акцизного податку. З 2016 року запроваджено обов'язкове маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів марками акцизного податку нового зразка, які містять додаткові елементи захисту та унікальний QR-код для онлайн-перевірки автентичності.

Необхідні ліцензії при імпорті-експорті підакцизних товарів

Підакцизний товар	Необхідні ліцензії	
	При імпорті	При експорті
Алкогольні напої	- на право оптової торгівлі алкогольними напоями *або* - на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями.	- на право виробництва алкогольних напоїв

Тютюнові вироби	- на право оптової торгівлі тютюновими виробами *або* - на право роздрібної торгівлі тютюновими виробами *або* - на право роздрібної торгівлі рідинами, що використовуються в е-сигаретах	*Для рідин:* - на право оптової торгівлі рідинами, що використовуються в е-сигаретах, *або* - на право роздрібної торгівлі тютюновими виробами, *або* - на право роздрібної торгівлі рідинами, що використовуються в е-сигаретах. *Для тютюнових виробів та рідин:* - на право виробництва тютюнових виробів; - на право виробництва рідин, що використовуються в е-сигаретах
Пальне	- на право виробництва пального *або* - на право зберігання пального, *або* - на право зберігання пального виключно для потреб власного споживання та/або промислової переробки, *або* - на право оптової торгівлі пальним, *або* - на право роздрібної торгівлі пальним.	

Важливою складовою митного контролю є перевірка дотримання вимог щодо ліцензування експортних операцій. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1424, експорт спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів підлягає ліцензуванню. Митні органи зобов'язані перевіряти наявність відповідних ліцензій та їх термін дії, а також відповідність фактичних обсягів експорту

ліцензійним квотам. Порушення ліцензійних умов тягне за собою адміністративну або кримінальну відповідальність залежно від тяжкості порушення.

З 2017 року в Україні діє механізм "єдиного вікна" при здійсненні митних формальностей, який значно спростив процедури митного контролю для експортерів підакцизних товарів. Через систему "єдиного вікна" відбувається автоматичний обмін інформацією між митними органами, органами державної податкової служби, Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, а також іншими контролюючими органами. Це дозволило скоротити час проходження митного контролю та зменшити корупційні ризики.

Особливу увагу при митному контролі експорту підакцизних товарів приділяють перевірці достовірності заявлених відомостей про товар. Митні органи здійснюють документальний контроль, який включає перевірку правильності класифікації товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, визначення країни походження товару, перевірку митної вартості. При експорті алкогольних напоїв обов'язковою є перевірка відповідності маркування вимогам країни призначення, наявності сертифікатів якості та безпечності продукції.

У 2018 році було впроваджено систему управління ризиками, яка дозволяє митним органам концентрувати увагу на товарах з високим ризиком порушень та прискорювати митне оформлення для сумлінних експортерів. Система базується на автоматизованому аналізі даних про попередні операції експортера, характеристики товару, країну призначення та інші фактори. Для підакцизних товарів застосовуються додаткові профілі ризику, що враховують специфіку цієї категорії товарів.

Важливим елементом митного контролю є фізична перевірка товарів. При експорті підакцизних товарів може проводитися вибірковий або повний митний огляд, під час якого перевіряється відповідність фактичної кількості товару заявленій у документах, наявність і автентичність марок акцизного податку,

правильність маркування та упаковки. З 2019 року активно впроваджуються технічні засоби митного контролю, зокрема мобільні сканери для огляду транспортних засобів без розвантаження.

Митний контроль експорту пального має свої особливості, пов'язані з високою вартістю товару та необхідністю контролю якісних характеристик. Обов'язковою є перевірка відповідності якості пального технічним регламентам України та вимогам країни імпортера. При експорті пального автомобільним транспортом застосовується система GPS-моніторингу руху транспортних засобів від місця відвантаження до пункту пропуску через державний кордон. Це дозволяє запобігти підміні товару або його реалізації на внутрішньому ринку замість експорту.

З 2020 року запроваджено обов'язкове електронне декларування для всіх експортних операцій з підакцизними товарами. Електронна митна декларація подається через систему "Єдине вікно" з використанням електронного цифрового підпису. Це дозволило значно скоротити час митного оформлення та забезпечити повну прозорість операцій. Митні органи отримали можливість здійснювати попередній аналіз інформації до фактичного прибуття товару в пункт пропуску.

Особливості митного контролю тютюнових виробів пов'язані з високим рівнем контрабанди цього виду підакцизних товарів. З 2019 року впроваджено систему Track&Trace для моніторингу руху тютюнових виробів від виробника до кінцевого споживача. Кожна пачка сигарет отримує унікальний ідентифікатор, який дозволяє відстежити весь ланцюг постачання. При експорті митні органи перевіряють реєстрацію товару в системі Track&Trace та звіряють інформацію з даними виробника.

Важливим аспектом митного контролю є взаємодія митних органів України з митними службами інших країн. З 2017 року Україна приєдналася до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про спільну транзитну процедуру, що спростило експортні операції до країн ЄС.

Обмін інформацією між митними органами різних країн дозволяє ефективніше виявляти порушення та запобігати контрабанді підакцизних товарів.

При експорті алкогольних напоїв особлива увага приділяється контролю походження спирту етилового. З 2018 року діє вимога про обов'язкове підтвердження легальності походження спирту, використаного для виробництва алкогольної продукції. Експортер повинен надати документи, що підтверджують придбання спирту у ліцензованих виробників або імпорт з дотриманням всіх митних процедур. Митні органи мають доступ до Єдиного державного реєстру обігу спирту етилового для перевірки достовірності наданих документів.

Митний контроль транспортних засобів при експорті також має свою специфіку. Обов'язковою є перевірка сплати акцизного податку при першій реєстрації транспортного засобу в Україні, відповідність екологічним стандартам країни призначення, наявність документів про технічний стан. З 2021 року для експорту вживаних транспортних засобів запроваджено додаткові вимоги щодо підтвердження права власності та відсутності обтяжень.

Важливим елементом системи митного контролю є постаудит – перевірка дотримання митного законодавства після завершення митного оформлення. Для підакцизних товарів постаудит включає перевірку фактичного вивезення товару за межі митної території України, правильності нарахування та сплати митних платежів, дотримання умов звільнення від оподаткування при експорті. З 2019 року активно використовується ризик-орієнтований підхід при плануванні постаудиту, що дозволяє концентрувати ресурси на перевірці операцій з високим рівнем ризику.

Система штрафних санкцій за порушення правил експорту підакцизних товарів включає адміністративні штрафи, конфіскацію товарів, позбавлення права здійснювати зовнішньоекономічну діяльність. З 2020 року значно посилено відповідальність за контрабанду підакцизних товарів – збільшено розміри штрафів та введено кримінальну відповідальність за великі обсяги

контрабанди. Також запроваджено механізм фінансових гарантій для експортерів підакцизних товарів, що забезпечує виконання митних зобов'язань.

Особливу роль у системі митного контролю відіграє міжвідомча взаємодія. З 2018 року функціонує Єдина автоматизована інформаційна система митних органів, яка інтегрована з інформаційними системами Державної податкової служби, Державної прикордонної служби, правоохоронних органів. Це дозволяє оперативно виявляти спроби незаконного експорту підакцизних товарів та вживати превентивних заходів.

З початком повномасштабної війни у 2022 році було запроваджено додаткові обмеження на експорт окремих видів підакцизних товарів, зокрема пального. Митні органи здійснюють посилений контроль за дотриманням встановлених квот та обмежень, перевіряють наявність дозволів відповідних державних органів на експорт критично важливих товарів. Водночас було спрощено процедури митного оформлення для експорту через західні кордони України з метою підтримки економіки в умовах війни.

Цифровізація митних процедур продовжується навіть в умовах війни. У 2023 році запроваджено можливість подання електронних копій документів для митного оформлення, що особливо важливо для експортерів з регіонів, де ведуться бойові дії. Розширено функціонал мобільного додатку "Дія" для отримання довідок та дозвільних документів, необхідних для експорту підакцизних товарів.

Важливим напрямком удосконалення митного контролю є впровадження міжнародних стандартів та найкращих практик. Україна активно співпрацює з Всесвітньою митною організацією, Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами для модернізації митних процедур. З 2023 року розпочато пілотний проект з впровадження системи уповноваженого економічного оператора для експортерів підакцизних товарів, що дозволить сумлінним компаніям користуватися спрощеними митними процедурами.

Система митного контролю експорту підакцизних товарів продовжує розвиватися в напрямку автоматизації процесів, посилення аналітичної

складової, покращення міжвідомчої координації. Основними викликами залишаються боротьба з контрабандою, забезпечення повноти сплати податків, адаптація до умов воєнного стану. Подальший розвиток системи передбачає повну інтеграцію з європейськими митними системами, впровадження штучного інтелекту для аналізу ризиків, розширення можливостей дистанційного митного контролю.

2.3 Діагностика ефективності митного контролю підакцизних товарів в Україні

В умовах економічної нестабільності та інтеграції України до європейського економічного простору, питання ефективності митного контролю підакцизних товарів набуває особливої актуальності. Підакцизні товари становлять значну частину бюджетних надходжень, а їх контроль є важливим інструментом державного регулювання економіки та забезпечення фіскальної безпеки держави.

Системний підхід до діагностики ефективності митного контролю базується на аналізі комплексу показників, що характеризують результативність роботи митних органів. Відповідно до Митного кодексу України, основною метою митного контролю є забезпечення дотримання митного законодавства, захист економічних інтересів держави та запобігання порушенням митних правил. У контексті підакцизних товарів це набуває особливого значення через їх вплив на формування державного бюджету.

Основними критеріями оцінки ефективності митного контролю підакцизних товарів виступають фіскальна результативність, рівень виявлення правопорушень, швидкість митного оформлення та відповідність міжнародним стандартам. Фіскальна ефективність визначається обсягом надходжень акцизного податку до державного бюджету, динамікою його зростання та рівнем виконання планових показників. Згідно з даними Державної митної служби України, підакцизні товари забезпечують понад 20% надходжень від митних платежів.

Аналіз нормативно-правової бази свідчить, що система митного контролю підакцизних товарів регулюється Митним кодексом України, Податковим кодексом України, Законом України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів" та низкою підзаконних актів. Ці документи визначають порядок митного оформлення, ставки акцизного податку та

механізми контролю за переміщенням підакцизних товарів через митний кордон України.

Ключовими напрямами діагностики ефективності митного контролю є аналіз повноти сплати митних платежів, оцінка ризиків порушень митного законодавства, моніторинг часу проведення митних процедур та рівень автоматизації контрольних процесів. Державна митна служба України впроваджує систему управління ризиками, яка дозволяє оптимізувати використання ресурсів та підвищити ефективність виявлення порушень.

Важливим аспектом діагностики є оцінка технічного забезпечення митного контролю. Використання сучасних технічних засобів митного контролю, зокрема сканерів, систем радіаційного контролю та електронних пломб, суттєво підвищує ефективність виявлення незаконного переміщення підакцизних товарів. Державна митна служба активно впроваджує принципи "єдиного вікна" та електронного декларування, що сприяє прискоренню митних процедур та зменшенню корупційних ризиків.

Проблемними аспектами, виявленими в процесі діагностики, є недостатній рівень міжвідомчої взаємодії, неповна гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами та недосконаліть системи пост-митного контролю. Особливу увагу слід приділити питанню контролю за маркуванням підакцизних товарів, оскільки це є одним із ключових інструментів боротьби з нелегальним обігом.

Методологія діагностики ефективності включає кількісні та якісні показники. До кількісних належать: обсяг надходжень акцизного податку, кількість виявлених правопорушень, сума донарахувань та штрафів, час митного оформлення. Якісні показники охоплюють рівень задоволеності суб'єктів ЗЕД якістю митних послуг, відповідність міжнародним стандартам та оцінку міжнародних організацій.

Важливим елементом діагностики є аналіз структури імпорту підакцизних товарів. Найбільшу частку становлять алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти та транспортні засоби. Кожна з цих категорій має свої

особливості митного контролю та специфічні ризики порушень. Наприклад, для алкогольних напоїв критичним є контроль за маркуванням та походженням товару, для нафтопродуктів - контроль за обсягами та якістю, для транспортних засобів - правильність визначення митної вартості.

Аналіз міжнародного досвіду показує, що ефективність митного контролю підакцизних товарів досягається через комплексний підхід, який включає застосування сучасних технологій, ризик-орієнтований підхід, міжвідомчу координацію та активну співпрацю з бізнесом. Країни ЄС успішно використовують систему EMCS (Excise Movement and Control System) для контролю за рухом підакцизних товарів, що дозволяє значно знизити рівень контрабанди та ухилення від сплати податків.

Результати діагностики свідчать, що підвищення ефективності митного контролю підакцизних товарів потребує комплексного підходу. Пріоритетними напрямами є вдосконалення нормативно-правової бази, посилення міжвідомчої координації, модернізація технічного забезпечення та підвищення кваліфікації персоналу митних органів. Особливу увагу слід приділити розвитку системи пост-митного контролю та впровадженню європейських стандартів управління ризиками.

Важливим аспектом підвищення ефективності є розвиток аналітичної діяльності митних органів. Використання методів Big Data та штучного інтелекту дозволяє виявляти схеми ухилення від сплати податків та прогнозувати потенційні порушення. Державна митна служба України активно працює над створенням єдиної аналітичної платформи, яка об'єднає дані різних державних органів та дозволить проводити комплексний аналіз зовнішньоекономічної діяльності.

Особливої уваги потребує питання взаємодії митних органів з правоохоронними структурами та іншими контролюючими органами. Ефективний обмін інформацією та координація дій є запорукою успішної протидії контрабанді підакцизних товарів. Створення спільних мобільних груп

та проведення спільних операцій демонструє позитивні результати у боротьбі з порушеннями митного законодавства.

Важливим елементом діагностики є оцінка прозорості та доброчесності митних процедур. Впровадження електронних сервісів, таких як "Єдине вікно" та система електронного декларування, суттєво знижує корупційні ризики та підвищує довіру бізнесу до митних органів. Регулярне проведення опитувань суб'єктів ЗЕД дозволяє виявляти проблемні аспекти та вживати заходів щодо покращення якості митних послуг.

Інноваційні підходи до митного контролю передбачають використання технологій блокчейн для забезпечення прозорості ланцюгів постачання підакцизних товарів. Пілотні проекти у цій сфері демонструють можливість суттєвого підвищення ефективності контролю та зниження адміністративного навантаження на бізнес.

Висновки діагностики ефективності митного контролю підакцизних товарів свідчать про необхідність системних змін у підходах до організації контрольної діяльності. Ключовими факторами успіху є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, впровадження сучасних інформаційних технологій, розвиток аналітичних можливостей митних органів та посилення міжнародної співпраці. Реалізація цих заходів дозволить не лише підвищити фіскальну ефективність митного контролю, але й створити сприятливі умови для розвитку легального бізнесу та інтеграції України до європейського економічного простору.

Перспективи подальшого розвитку системи митного контролю підакцизних товарів пов'язані з цифровою трансформацією митних процедур, впровадженням штучного інтелекту для аналізу ризиків та розвитком превентивних механізмів запобігання порушенням. Важливим є також розвиток публічно-приватного партнерства у сфері митного контролю, що дозволить об'єднати ресурси держави та бізнесу для досягнення спільних цілей.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

3.1 Імплементація міжнародного досвіду митного контролю підакцизних товарів в українську практику

Сучасний стан цифровізації митного контролю підакцизних товарів характеризується початковими етапами впровадження електронних систем, які мають низку обмежень та недоліків. Серед основних проблем слід відзначити обмежену функціональність інформаційних систем, що проявляється в низькому рівні автоматизації процесів митного контролю підакцизних товарів, недостатній інтеграції інформаційних систем різних контролюючих органів, відсутності повноцінної електронної системи відстеження руху підакцизних товарів. Недосконалість електронного декларування проявляється у збереженні значної кількості паперових документів при митному оформленні, неповній автоматизації процесів верифікації даних, обмежених можливостях для електронної взаємодії з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Застарілість системи маркування підакцизних товарів характеризується використанням переважно паперових акцизних марок без цифрових елементів, відсутністю електронної системи верифікації акцизних марок, обмеженими можливостями для відстеження руху маркованої продукції. Недостатній розвиток системи управління ризиками проявляється в обмеженому використанні аналітичних інструментів для виявлення ризиків, недостатньому застосуванні методів автоматичного профілювання ризиків, переважанні ручних процедур при аналізі та оцінці ризиків. За оцінками експертів, рівень цифровізації митного контролю підакцизних товарів в Україні становить лише 30-40% від потенційно можливого, що значно поступається показникам розвинених країн (70-90%). Це зумовлює необхідність активізації процесів цифрової модернізації системи митного контролю підакцизних товарів.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про високу ефективність впровадження цифрових технологій у систему митного контролю підакцизних товарів. У Європейському Союзі функціонує Система контролю за рухом підакцизних товарів (EMCS), яка забезпечує електронний моніторинг руху підакцизних товарів у режимі реального часу з використанням електронного адміністративного документа. Також впроваджено систему Track & Trace для тютюнових виробів, яка передбачає маркування кожної пачки унікальним цифровим кодом та фіксацію її руху по ланцюгу поставок. Єдина митна інформаційна система інтегрує бази даних митних та податкових органів країн-членів ЄС.

У США функціонує Автоматизована комерційна система, яка забезпечує електронне декларування та автоматизований контроль підакцизних товарів. Система PREDICT використовує методи предиктивної аналітики для виявлення ризиків при імпорті підакцизних товарів. Електронна система верифікації алкогольної продукції дозволяє в режимі онлайн перевіряти легальність алкогольних напоїв. У Південній Кореї система UNI-PASS забезпечує повну цифровізацію митних процедур, включаючи контроль підакцизних товарів. Електронна система маркування з використанням QR-кодів та технології блокчейн, а також система штучного інтелекту для аналізу ризиків та вибору об'єктів митного контролю підвищують ефективність контрольних заходів.

У Сінгапурі платформа TradeNet інтегрує всі процеси, пов'язані з митним контролем підакцизних товарів. Автоматизована система видачі ліцензій для діяльності, пов'язаної з підакцизними товарами, система відстеження ланцюга поставок з використанням технології Інтернету речей (IoT) формують ефективну модель цифрового контролю. Ключовими тенденціями цифровізації митного контролю підакцизних товарів у світовій практиці є інтеграція інформаційних систем різних контролюючих органів, впровадження технологій відстеження руху товарів у режимі реального часу, застосування методів

предиктивної аналітики та штучного інтелекту, використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та захисту інформації.

Впровадження системи електронного маркування та відстеження руху підакцизних товарів є фундаментальним елементом цифрової модернізації митного контролю. Ключовими компонентами цієї системи мають бути цифрові акцизні марки з унікальними ідентифікаторами та криптографічним захистом, які містять інформацію про виробника, дату виробництва, місце призначення та податкові зобов'язання. Електронний реєстр акцизних марок забезпечує облік та контроль за їх використанням. Система сканування та верифікації маркування з використанням мобільних додатків та спеціалізованого обладнання, централізована база даних для зберігання та обробки інформації про рух підакцизних товарів, аналітичний модуль для виявлення аномалій та потенційних порушень у системі обігу підакцизних товарів – усі ці елементи формують комплексну систему електронного контролю.

Ця система забезпечить контроль за рухом підакцизних товарів на всіх етапах логістичного ланцюга - від виробництва або імпорту до кінцевого споживача, що дозволить значно знизити рівень контрабанди та фальсифікації підакцизної продукції. Цифрова модернізація процесів митного оформлення підакцизних товарів має передбачати повністю електронне декларування з автоматичною перевіркою даних та розрахунком митних платежів. Технологія "Єдине вікно" для підакцизних товарів з інтегрованим модулем управління ризиками, система автоматизованого випуску товарів для сумлінних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з використанням технології "зелений коридор", електронна система попереднього інформування про переміщення підакцизних товарів з можливістю попередньої обробки та аналізу даних, цифрова платформа взаємодії з суб'єктами ЗЕД, що забезпечує електронний документообіг та онлайн-консультування – все це складові ефективної цифрової системи митного оформлення.

Автоматизація процесів митного оформлення дозволить скоротити час проходження митних процедур, мінімізувати можливості для корупційних зловживань та оптимізувати використання ресурсів митних органів. Ефективний цифровий контроль за обігом підакцизних товарів потребує створення інтегрованого інформаційного середовища, що включає єдину цифрову платформу для обміну даними між митними органами, податковою службою, правоохоронними органами та іншими державними структурами. Інтеграція з національними системами контролю виробництва підакцизних товарів для отримання даних про обсяги виробництва та реалізації, підключення до міжнародних систем контролю підакцизних товарів, зокрема до EMCS Європейського Союзу, створення єдиного формату даних та протоколів обміну інформацією для забезпечення інтероперабельності різних інформаційних систем, система електронного адміністрування акцизного податку, інтегрована з митними системами – всі ці елементи забезпечують комплексний підхід до інформаційної інтеграції.

Інтеграція інформаційних систем забезпечить комплексний підхід до контролю за обігом підакцизних товарів, дозволить оперативно виявляти порушення та підвищить ефективність аналітичної роботи митних органів. Впровадження сучасних аналітичних технологій є критично важливим для підвищення ефективності митного контролю підакцизних товарів. Системи інтелектуального аналізу даних для виявлення закономірностей та аномалій у великих масивах інформації про переміщення підакцизних товарів, предиктивні моделі для прогнозування потенційних схем ухилення від сплати митних платежів на основі аналізу історичних даних, алгоритми машинного навчання для автоматичного профілювання ризиків та оптимізації вибору об'єктів для поглибленого митного контролю, системи комп'ютерного зору для автоматичного аналізу зображень з рентгенівських сканерів та виявлення прихованих підакцизних товарів, інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень для працівників митних органів з елементами експертних систем – усі ці

технології Big Data та штучного інтелекту дозволять значно підвищити ефективність контрольних заходів.

Застосування технологій Big Data та штучного інтелекту дозволить перейти від реактивного до проактивного підходу в митному контролі, забезпечити більш точний таргетинг ризикових операцій та підвищити рівень виявлення порушень. Блокчейн-технології мають значний потенціал для підвищення прозорості та безпеки митного контролю підакцизних товарів. Розподілений реєстр операцій з підакцизними товарами, що забезпечує незмінність та захищеність даних про їх рух, смарт-контракти для автоматизації процесів нарахування та сплати митних платежів і акцизного податку, цифрові паспорти підакцизних товарів на основі блокчейну, які містять повну історію їх руху та верифікації, блокчейн-система для підтвердження автентичності акцизних марок та захисту від підробок, децентралізована платформа для обміну даними між різними учасниками ланцюга поставок підакцизних товарів – всі ці рішення на базі блокчейну формують надійну та прозору систему контролю.

Впровадження блокчейн-технологій створить технологічну основу для забезпечення прозорості, безпеки та довіри в системі митного контролю підакцизних товарів. Цифрова модернізація системи митного контролю підакцизних товарів здатна забезпечити значний економічний ефект. Фіскальні ефекти включають збільшення надходжень до бюджету на 15-20% за рахунок мінімізації схем ухилення від сплати митних платежів та акцизного податку, зростання обсягів легального імпорту підакцизних товарів на 10-15% внаслідок створення прозорих умов для ведення бізнесу, скорочення тіньового обігу підакцизних товарів на 30-40%, що збільшить базу оподаткування.

Адміністративні ефекти проявляються у зниженні адміністративних витрат на 25-30% завдяки автоматизації процесів контролю, підвищенні продуктивності праці працівників митних органів на 40-50%, скороченні часу

митного оформлення підакцизних товарів на 60-70%. Антикорупційні ефекти полягають у мінімізації людського фактору у процесі прийняття рішень щодо митного оформлення, підвищенні прозорості процедур митного контролю, створенні додаткових механізмів контролю за діями посадових осіб. Економічні ефекти для бізнесу включають зниження трансакційних витрат суб'єктів ЗЕД на 20-25%, прискорення логістичних процесів і скорочення часу доставки товарів, створення рівних конкурентних умов для всіх учасників ринку.

За експертними оцінками, сукупний економічний ефект від цифровізації митного контролю підакцизних товарів може в 5-7 разів перевищити витрати на впровадження відповідних цифрових рішень протягом перших 3-5 років їх функціонування. Цифрова модернізація системи митного контролю підакцизних товарів є стратегічним напрямом розвитку митної справи, який має значний потенціал для підвищення ефективності контрольних процедур, збільшення надходжень до бюджету та створення сприятливих умов для розвитку легального бізнесу.

Ключовими напрямами цифрової модернізації є впровадження електронних акцизних марок та системи Track & Trace, розвиток автоматизованих систем митного оформлення, інтеграція інформаційних систем різних контролюючих органів, застосування технологій Big Data та штучного інтелекту, впровадження блокчейн-технологій. Для успішної реалізації цих напрямів рекомендується розробити та затвердити Концепцію цифрової трансформації митного контролю підакцизних товарів на період до 2030 року, включити заходи з цифровізації митного контролю до національних програм цифрової трансформації економіки, створити Центр компетенцій з питань цифровізації митної справи.

Необхідно внести зміни до Митного кодексу та податкового законодавства щодо впровадження цифрових технологій у митному контролі, розробити нормативну базу для функціонування системи електронного

маркування підакцизних товарів, гармонізувати національне законодавство з нормами ЄС у сфері цифрового контролю за обігом підакцизних товарів. У технологічній сфері рекомендується розробити архітектуру єдиної цифрової платформи митного контролю підакцизних товарів, впровадити пілотні проекти з використання технологій блокчейн та штучного інтелекту, створити технічні стандарти для забезпечення інтероперабельності інформаційних систем.

В організаційному аспекті доцільно створити міжвідомчу робочу групу з питань цифровізації митного контролю, розробити програми підвищення цифрової компетентності працівників митних органів, запровадити механізми державно-приватного партнерства для впровадження цифрових інновацій. Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить здійснити комплексну цифрову трансформацію системи митного контролю підакцизних товарів, підвищити ефективність боротьби з контрабандою та фальсифікацією, забезпечити зростання бюджетних надходжень та покращити умови для ведення легального бізнесу.

3.2 Проблематика та перспективи розвитку системи митного контролю підакцизних товарів в Україні

Система митного контролю підакцизних товарів в Україні являє собою комплекс заходів, спрямованих на забезпечення дотримання законодавства при переміщенні через митний кордон товарів, що підлягають акцизному оподаткуванню. До підакцизних товарів в Україні належать алкогольні напої, тютюнові вироби, пальне, автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли, електрична енергія. Ефективність митного контролю таких товарів має критичне значення для наповнення державного бюджету та захисту внутрішнього ринку від контрабанди і фальсифікату.

Сучасний стан системи митного контролю підакцизних товарів характеризується низкою проблем, які негативно впливають на її ефективність. Однією з ключових проблем є недосконаліть нормативно-правової бази, яка не встигає адаптуватися до нових схем ухилення від сплати акцизного податку та контрабанди. Законодавство містить прогалини, які дозволяють недобросовісним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності використовувати різноманітні схеми для мінімізації податкових зобов'язань або повного ухилення від них.

Технічне оснащення митних органів залишається на недостатньому рівні для ефективного виявлення порушень митного законодавства при імпорті підакцизних товарів. Відсутність сучасних сканерів, спектрометрів та іншого обладнання для експрес-аналізу товарів ускладнює виявлення контрафактної продукції та товарів з заниженою митною вартістю. Особливо гостро ця проблема стоїть на пунктах пропуску з великим вантажопотоком, де фізичний огляд всіх партій товарів є неможливим.

Система управління ризиками, яка повинна забезпечувати вибірковість митного контролю з фокусуванням на потенційно ризикових поставках, працює неефективно. Критерії ризику часто не відповідають реальним загрозам, що призводить до пропуску контрабандних партій та надмірного контролю добросовісних імпортерів. Відсутність інтеграції з міжнародними базами даних

та системами обміну інформацією обмежує можливості попереднього аналізу ризиків.

Корупційні ризики в системі митного контролю залишаються високими, особливо при оформленні підакцизних товарів, де потенційна вигода від ухилення від сплати акцизу може бути значною. Недостатня автоматизація процесів митного оформлення створює можливості для зловживань з боку посадових осіб митних органів. Низький рівень заробітної плати співробітників митниці підвищує вразливість до корупційних пропозицій.

Проблема контрабанди підакцизних товарів набула особливої гостроти. За різними оцінками, обсяги нелегального ввезення алкогольних напоїв та тютюнових виробів сягають мільярдів гривень щорічно. Схеми контрабанди постійно вдосконалюються, включаючи використання підроблених документів, транзитних схем, заниження митної вартості, невірну класифікацію товарів за митною номенклатурою.

Недостатня координація між митними органами та іншими контролюючими службами призводить до дублювання функцій або, навпаки, до прогалин у контролі. Відсутність ефективного обміну інформацією між Державною митною службою, Державною податковою службою, правоохоронними органами знижує результативність боротьби з порушеннями у сфері обігу підакцизних товарів.

Для вирішення існуючих проблем необхідний комплексний підхід, який включає законодавчі, організаційні та технічні заходи. Першочерговим кроком має стати вдосконалення нормативно-правової бази. Необхідно усунути прогалини в законодавстві, які дозволяють використовувати схеми ухилення від сплати акцизного податку. Важливо запровадити жорсткіші санкції за порушення митного законодавства при імпорті підакцизних товарів та забезпечити невідворотність покарання.

Технічне переоснащення митних органів є критично важливим для підвищення ефективності контролю. Необхідно забезпечити пункти пропуску сучасними сканерами для огляду вантажів, приладами для експрес-аналізу

складу товарів, системами відеоспостереження та контролю доступу. Впровадження технологій штучного інтелекту для аналізу даних та виявлення підозрілих операцій може суттєво підвищити результативність митного контролю.

Удосконалення системи управління ризиками повинно базуватися на використанні великих даних та машинного навчання для виявлення нових схем порушень. Інтеграція з міжнародними базами даних, такими як система CEN Всесвітньої митної організації, дозволить отримувати попередню інформацію про потенційно ризикові поставки. Необхідно запровадити динамічну систему профілів ризику, яка автоматично оновлюється на основі результатів митного контролю.

Для мінімізації корупційних ризиків необхідно максимально автоматизувати процеси митного оформлення, зменшивши людський фактор у прийнятті рішень. Впровадження системи "єдиного вікна" для всіх видів контролю на кордоні дозволить уникнути дублювання процедур та підвищити прозорість. Важливо також забезпечити гідний рівень оплати праці митників та запровадити ефективну систему внутрішнього контролю.

Посилення міжвідомчої взаємодії є ключовим фактором успіху в боротьбі з контрабандою підакцизних товарів. Необхідно створити єдину інформаційну платформу для обміну даними між митними, податковими та правоохоронними органами. Проведення спільних операцій та обмін оперативною інформацією дозволять більш ефективно виявляти та припиняти канали нелегального ввезення підакцизної продукції.

Важливим напрямком є впровадження системи простежуваності підакцизних товарів від виробника до кінцевого споживача. Використання технологій блокчейн для створення незмінного ланцюга постачання може забезпечити повний контроль за рухом товарів та унеможливити підміну або фальсифікацію. Маркування підакцизної продукції унікальними ідентифікаторами дозволить споживачам перевіряти легальність походження товару.

Міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у підвищенні ефективності митного контролю. Укладання угод про взаємну адміністративну допомогу в митних справах з країнами-партнерами дозволить отримувати інформацію про експортні поставки підакцизних товарів в Україну. Участь у міжнародних операціях з протидії контрабанді, таких як операції під егідою Всесвітньої митної організації, сприятиме обміну досвідом та координації зусиль.

Розвиток пост-митного контролю може стати ефективним інструментом виявлення порушень, які не були встановлені під час митного оформлення. Проведення документальних перевірок імпортерів підакцизних товарів після випуску товарів у вільний обіг дозволить виявляти схеми заниження митної вартості та інші порушення. Важливо забезпечити митні органи повноваженнями для ефективного проведення таких перевірок.

Підвищення кваліфікації персоналу митних органів є необхідною умовою ефективного контролю. Регулярне навчання новим методам виявлення контрафакту, схемам ухилення від оподаткування, використанню сучасного обладнання забезпечить високий професійний рівень митників. Обмін досвідом з митними службами інших країн через стажування та спільні тренінги сприятиме впровадженню кращих практик.

Залучення бізнес-спільноти до вдосконалення системи митного контролю може дати позитивні результати. Програми уповноваженого економічного оператора для добросовісних імпортерів підакцизних товарів дозволять спростити митні процедури для надійних компаній, вивільнивши ресурси для контролю ризикових поставок. Створення консультативних рад з представників бізнесу допоможе виявляти проблемні аспекти митного контролю та знаходити взаємоприйнятні рішення.

Впровадження цих заходів потребує значних фінансових ресурсів та політичної волі. Однак, враховуючи обсяги втрат бюджету від контрабанди та ухилення від сплати акцизів, інвестиції в модернізацію системи митного контролю швидко окупляться. Комплексний підхід до вирішення проблем

митного контролю підакцизних товарів дозволить не тільки збільшити надходження до бюджету, але й захистити внутрішній ринок від недоброякісної продукції, забезпечити рівні умови конкуренції для всіх учасників ринку.

Перспективи розвитку системи митного контролю підакцизних товарів в Україні пов'язані з подальшою цифровізацією процесів, впровадженням інноваційних технологій контролю, поглибленням міжнародної співпраці. Успішна реалізація запропонованих заходів дозволить Україні наблизитися до кращих світових стандартів митного адміністрування та забезпечити ефективний захист економічних інтересів держави.

ВИСНОВОК

Проведене дослідження митного контролю підакцизних товарів дозволяє зробити наступні висновки щодо його сучасного стану, проблем та перспектив розвитку в Україні.

Митний контроль підакцизних товарів в Україні функціонує як складна багаторівнева система, що включає в себе правові, організаційні та технічні компоненти. До основних категорій підакцизних товарів належать спирт етиловий та алкогольні напої, тютюнові вироби, пальне, транспортні засоби та електрична енергія. Ефективність контролю за цими товарами має критичне значення для формування доходної частини державного бюджету – за даними дослідження, підакцизні товари забезпечують понад 20% надходжень від митних платежів.

Законодавче підґрунтя здійснення митного контролю підакцизних товарів базується на положеннях Конституції України, Митного кодексу України, Податкового кодексу України та низки спеціальних законів і підзаконних актів. Аналіз нормативно-правової бази свідчить про її комплексний характер, однак водночас виявляє проблеми недостатньої гармонізації з європейським законодавством та наявність прогалин, які створюють можливості для ухилення від сплати податків.

Особливості митного оформлення та контролю при імпорті та експорті підакцизних товарів характеризуються застосуванням додаткових контрольних заходів, включаючи перевірку маркування, ліцензій, сертифікатів якості. Важливим елементом є система управління ризиками, яка повинна забезпечувати концентрацію зусиль на потенційно проблемних поставках. Однак, як показує аналіз, ця система працює недостатньо ефективно через відсутність інтеграції з міжнародними базами даних та недосконаліть критеріїв оцінки ризиків.

Діагностика ефективності митного контролю підакцизних товарів виявила низку системних проблем. По-перше, це недостатній рівень технічного оснащення митних органів сучасними засобами контролю. По-друге, високі

корупційні ризики, особливо при оформленні товарів з високою вартістю акцизного податку. По-третє, недостатня координація між митними, податковими та правоохоронними органами. По-четверте, значні обсяги контрабанди, які, за експертними оцінками, сягають мільярдів гривень щорічно.

Аналіз міжнародного досвіду показує, що ефективні системи митного контролю підакцизних товарів базуються на широкому використанні цифрових технологій. Країни ЄС успішно застосовують систему EMCS для моніторингу руху підакцизних товарів у режимі реального часу. США, Канада, Японія та інші розвинені країни використовують автоматизовані системи декларування, технології Big Data та штучного інтелекту для аналізу ризиків, блокчейн для забезпечення прозорості ланцюгів постачання.

Модернізація системи митного контролю підакцизних товарів в умовах цифровізації є ключовим напрямом розвитку. Необхідно впровадити електронні акцизні марки з унікальними ідентифікаторами, створити систему Track & Trace для відстеження руху товарів, розвивати автоматизовані системи митного оформлення. За експертними оцінками, цифровізація може забезпечити збільшення надходжень до бюджету на 15-20%, скорочення часу митного оформлення на 60-70%, зниження адміністративних витрат на 25-30%.

Перспективи розвитку системи митного контролю підакцизних товарів пов'язані з комплексним підходом до вирішення існуючих проблем. Необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, усунути прогалини в законодавстві, гармонізувати національні норми з європейськими стандартами. Критично важливим є технічне переоснащення митних органів сучасними сканерами, приладами експрес-аналізу, системами відеоспостереження.

Особливу увагу слід приділити розвитку системи управління ризиками на основі використання великих даних та машинного навчання, інтеграції з міжнародними базами даних. Важливим є посилення міжвідомчої взаємодії через створення єдиної інформаційної платформи для обміну даними між контролюючими органами.

Впровадження блокчейн-технологій для створення незмінного ланцюга постачання підакцизних товарів може забезпечити повний контроль за їх рухом та унеможливити підробку або фальсифікацію. Розвиток пост-митного контролю дозволить виявляти порушення, які не були встановлені під час митного оформлення.

Важливим фактором успіху є підвищення кваліфікації персоналу митних органів, регулярне навчання новим методам виявлення контрафакту та схем ухилення від оподаткування. Залучення бізнес-спільноти через програми уповноваженого економічного оператора може сприяти оптимізації використання ресурсів митних органів.

Таким чином, митний контроль підакцизних товарів в Україні потребує комплексної модернізації, яка повинна включати законодавчі, організаційні та технічні заходи. Успішна реалізація запропонованих напрямів дозволить не тільки збільшити надходження до державного бюджету, але й забезпечити захист внутрішнього ринку від контрабанди та фальсифікату, створити рівні умови конкуренції для всіх учасників ринку. Цифрова трансформація системи митного контролю є стратегічним напрямом, який має значний потенціал для підвищення ефективності контрольних процедур та інтеграції України до європейського економічного простору.

Список використаних джерел

1. Волощук Р.Є. Акцизний податок: сутність і визначальні характеристики. Інфраструктура ринку. 2020. №. 41. С.254-260. https://doi.org/10.32843/infrastruct41-41
2. Сторожук О.В., ГезейА.М. Економічна суть та світові тенденціїрозвитку універсального акцизу. Інтернаука. 2017. № 1 (2). С. 127–131.
3. Турянський Ю.І. Роль специфічних акцизів у забезпеченні оптимальної структури споживання: на прикладі високорентабельних і монопольних това- рів. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2014. Т. 19. Вип. 3/4. С. 107–111.
4. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text
5. Конституція України || від 28.06.1996р. - № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
6. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 р. №4495-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text
7. Росоха О., Славкова А. Непрямі податки: фіскальна ефективність в Україні та зарубіжних країнах. Grail of Science. 2023. № 27. С. 107–116. URL: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.011
8. Доходи Державного бюджету України 2020-2025 рр. Мінфін. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2025/
9. Замасло О., Кобильник М. Оцінка фіскальної ефективності бюджетоутворюючих податків в Україні. Світ фінансів. 2021. Вип. 2. С. 66-78. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/43461
10. Тучак, Т., & Шейко, Н. (2022). Адміністрування акцизного податку у контексті його фіскальної ефективності. Економіка та суспільство, (43). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-63

11. Показники Виконання Державного бюджету України. Мінфін. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 15. Мережко, С., Ушолік, Н., & Лизунова, О. (2021). Порівняльний аналіз податкових систем зарубіжних країн та України. Економіка та суспільство. 25.
12. Славкова А. Фіскальна та регулююча роль непрямих податків в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2023. Vol. 322, no. 5. P. 374-378. URL: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322- 5-59 (дата звернення: 21.04.2024).
13. Звіт про виконання показників доходів бюджету за 2022 рік. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Zvit_2022_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf
14. Рудик Н. В., Славкова А. А. Партнерство держави та суб'єктів господарювання в контексті непрямого оподаткування. Efektyvna ekonomika. 2024. № 3. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.3.34 (дата звернення: 21.04.2024).
15. Мережко, С., Ушолік, Н., & Лизунова, О. (2021). Порівняльний аналіз податкових систем зарубіжних країн та України. Економіка та суспільство. 25.
16. Прігер, Я. (2023). Оптимальне оподаткування сигарет та електронних сигарет: Принципи оподаткування тютюнових виробів зі зниженою шкодою. Forum for Health Economics and Policy, vol. 26(2), pp. 41-64. URL: https://doi.org/10.1515/fhep-2022-0025
17. Татьянченко О. А. Проблеми податкового законодавства в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wpcontent/uploads/2024/01/91.pdfa
18. Про структуру і ставки акцизів, що застосовуються до тютюнових виробів (кодифікація) : Директива Ради від 21.06.2011 No 2011/64/ЄС. URL: http://old.minjust.gov.ua/45885

19. Міністерство Фінансів України. gov.ua. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget-policy
20. Босюк Ю., Славкова А. Зарубіжний досвід акцизного оподаткування: проблеми та перспективи у кризових умовах. Відновлення економіки України: начасні можливості та напрями фінансування: Збірник наукових матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 02 травня 2024 р. - К.:КНЕУ (електронне видання), 2024.

Додатки

Додаток А

Системи митного контролю підакцизних товарів у різних країнах

Країна/Регіон	Контролюючий орган	Електронна система	Особливості системи контролю
Європейський Союз	Митні органи країн-членів	Система контролю за рухом підакцизних товарів (EMCS)	- Моніторинг у режимі реального часу - Обмін інформацією між державами-членами - Різні системи маркування (фіскальні марки, податкові печатки, штрих-коди, RFID-мітки, цифрові маркування)
Німеччина	Федеральна митна служба (Bundeszollverwaltung)	ATLAS (Automatisiertes Tarif- und Lokales Zoll-Abwicklungs-System)	- Інтеграція з EMCS - Автоматизація процесів митного оформлення та контролю
Франція	Митні органи	GAMMA (Gestion de l'Application de la Mise en Mouvement des Alcools)	- Інтеграція з EMCS - Контроль за виробництвом, зберіганням та переміщенням алкоголю
Велика Британія	Митні органи	CHIEF (Customs Handling of Import and Export Freight	Інтеграція з EMCS (до Brexit)
США	- Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї та вибухових	Automated Commercial Environment	- Децентралізований підхід (федеральний рівень і рівень штатів)

	речовин (ATF) - Податкова служба (IRS) - Митна та прикордонна служба (CBP)	(ACE) - TTB System	- Ризик-орієнтований підхід - Технології неінтрузивного сканування (NII)
Канада	- Канадське агентство прикордонних служб (CBSA) - Канадське агентство доходів (CRA)	Система електронного декларування (EDI) - Програма NEXUS	- Високий рівень автоматизації - Розвинена система аналізу ризиків
Японія	Національне податкове агентство (NTA)	NACCS (Nippon Automated Cargo and Port Consolidated System)	- Високий рівень автоматизації - Використання технології блокчейн - Суворий контроль за якістю алкогольної продукції
Китай	Головне митне управління КНР (GAC)	China E-port	- Централізований підхід - Жорсткі заходи боротьби з контрабандою - Впровадження інноваційних технологій (Big Data, ШІ, IoT)
Сінгапур	Митні органи	- TradeNet - ePermit	- Принцип "єдиного вікна" - "Безпаперова торгівля" -ьЕлектронний обмін документами

Додаток Б

Переваги та недоліки стягнення акцизного податку

Переваги	Недоліки
Висока швидкість надходження до бюджету, оскільки перерахування відбувається відразу після реалізації товару.	Відсутність безпосередньої залежності від розміру доходів платників.
Висока фіскальна ефективність, оскільки його база оподаткування менш чутлива до коливань економічної кон'юнктури.	Більшою є частка у витратах малозабезпечених верств населення, тому податок є менш справедливим.
Відсутність ризику несплати у разі нерентабельного виробництва, оскільки збір не залежить від прибутку підприємства.	Зменшення обсягів доходу, який міг би бути спрямований на заощадження.
За зростання добробуту та споживання населення збільшуються надходження акцизного податку до бюджету, отже, доходи держави.	Неповне врахування платоспроможності споживачів, оскільки за однакових умов споживання індивіди можуть мати різну платоспроможність.
Регулярне й швидке надходження до бюджету з огляду на наявність постійної потреби населення у споживанні підакцизних товарів.	Включення до бази оподаткування ПДВ, що збільшує ціну товару та спричиняє подвійне оподаткування.
Зручність для влади в політичному сенсі, що полягає у приховувані величини податку у ціні, відсутності свідомості сплати, неможливості перевірки пропорційності оподаткування.	За незначного переліку підакцизних товарів охоплює порівняно невелику кількість громадян, адже не всі споживають певні підакцизні товари.
Держава отримує можливість регулювати рівень споживання населенням певних груп товарів, тобто стимулювати споживання більш якісних та стримувати споживання небезпечних для здоров'я людей груп товарів.	Недостатня ефективність щодо покращення структури споживання через зменшення в ній частки шкідливих товарів, оскільки відбувається зміщення таких товарів у «тіньовий» сектор.
Диференціюючи податкові ставки, держава уможливлює вплив на розвиток виробництва, а також здійснення рівномірного розподілу податкового навантаження на різні соціальні верстви населення.	Регулярні постійні зміни податкового законодавства пов'язані з податковими ставками, які можна вважати завищеними, що призводить до виникнення складнощів з визначенням податкової бази.
Відносна легкість адміністрування, оскільки кількість платників порівняно з іншими податками обмежена й контрольована.	Обмеження споживання, що в перспективі може привести до скорочення обсягів виробництва.